

МОДЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЯК ФЕНОМЕН ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН У НІЙ

THE MODEL OF PROVISION OF SOCIO-ECONOMIC SECURITY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES AS A PHENOMENON OF FORMATION OF RELATIONS

Обґрунтовано, що формування ефективної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки держави, зокрема України, повинно відбуватися за допомогою таких техніко-правових засобів: 1) рецепції; 2) уніфікації; 3) гармонізації; 4) імплементації. Визначено, що серед цих засобів особливе місце займає уніфікація. Вона становить підґрунтя для вдосконалення механізмів державного впливу у цій сфері. Схарактеризовано модель забезпечення соціально-економічної безпеки держави в умовах сучасних викликів як феномен формування відносин у ній.

Ключові слова: державне управління, модель, соціально-економічна безпека, відносини, засоби.

Обосновано, что формирование эффективной модели обеспечения социально-экономической безопасности государства, в частности Украины, должно происходить с помощью таких технико-правовых средств: 1) рецепции; 2) унификации; 3) гармонизации; 4) осуществления. Определено, что среди этих средств особое место занимает унификация. Она составляет основу

для усовершенствования механизмов государственного управления в этой сфере. Охарактеризована модель обеспечения социально-экономической безопасности государства в условиях современных вызовов как феномен формирования отношений в ней.

Ключевые слова: государственное управление, модель, социально-экономическая безопасность, отношения, способы.

It was substantiated that the formation of an effective model of provision of social and economic security of the state, specifically Ukraine, must be carried out with the help of the following technical and legal means: 1) reception; 2) unification; 3) harmonization; 4) implementation. It was determined that unification make up the foundation for the social and economic security of the state and for increasing of its mechanisms in this sphere. The model of provision of socio-economic security of the state in the conditions of modern challenges as a phenomenon of formation of relations was characterized.

Key words: public administration, model, social and economic security, relations, means.

УДК 352 (477):322

Свсюков О.П.

к. психол. н., доцент
Інститут державного управління
у сфері цивільного захисту

Постановка проблеми у загальному вигляді. Державно-правове забезпечення соціально-економічної безпеки корелює з соціокультурним простором, в якому вона реалізується, зокрема публічно-правовими засобами. З огляду на це цікавим є твердження А. Помази-Пономаренко про те, що сприйняття території України як «абстрактного простору» базується на відсутності безпосереднього досвіду взаємодії суб'єкта з територією (окремо взятим регіоном) і достовірних знань про уявне фізичне пространство [6]. Територія, яка називається «абстрактним простором», може бути не структурована в економічний, фізико-політичний і соціокультурний простір держави, і може бути не інтегрована у систему державних інтересів.

На цій підставі можемо наполягати, що діяльність у сфері державно- і публічно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки повинна бути співвіднесена з конкретним рівнем соціально-економічного розвитку окремих українських регіонів (у значенні територій), етнічним складом населення, різними культурними і релігійними традиціями, ментальністю різних соціальних груп, а також їх рівнем правосвідомості. Очевидно, що

дана обставина передбачає звернення до певною мірою оціночних категорій, пов'язаних із проблемами узгодження ціннісних орієнтирів у питаннях забезпечення соціально-економічної безпеки, власне, до категорії «модель».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням безпеки держави та забезпечення її розвитку, який охоплює соціальний та економічний, присвячені наукові розробки С. Алексєєва, О. Амоші, В. Бакуменка, С. Белої, С. Домбровської, К. Дубич, О. Іляш, В. Коврегін, Н. Нижник, О. Новікової, Г. Ситника, В. Садкового, В. Скуратівського, В. Соловиха та ін. [1–2; 5–7].

Мета статті. Не применшуючи здобутків вищевказаних науковців, можемо зазначити, що існує необхідність у визначенні, по-перше, наукових засад щодо формування моделі із забезпечення соціально-економічної безпеки в Україні в умовах сучасних викликів, а по-друге, особливостей реалізації цієї моделі. Усе це й становить мету нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічна безпека у методологічному аспекті визначається поглядом на характер суспільних процесів, необхідність наявності або

відсутність конфліктів, їх особливості та ролі у суспільстві [3]. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується як самоорганізацією, так і дезорганізаційними процесами, що детермінує значущість розробки і вдосконалення правових ціннісних орієнтирів в умовах невизначеності і нестабільності. Це зумовлює необхідність застосування не тільки соціокультурного підходу, а й принципово нових методологічних підстав формування правових основ забезпечення соціально-економічної безпеки, насамперед методології синергетики.

На даний час соціально-економічна безпека безпосередньо пов'язана зі зростаючою поліваріантністю соціально-політичних процесів, що породжує широкий спектр якісно нових викликів і загроз. Соціально-економічна безпека являє собою складне системне явище, у складі якого виділяються різні її види, що реалізуються за допомогою різних, іноді різновекторних заходів, оскільки конкретні параметри соціально-економічної безпеки країни є похідними від реально здійснюваного політичного і економічного курсу.

У силу того, що закономірності і тенденції розвитку української економіки характеризуються нелінійністю, то у рамках синергетичного підходу вони можуть бути інтерпретовані як безперервна зміна стану системи забезпечення соціально-економічної безпеки від хаосу до порядку. Очевидно, що з метою уточнення керуючих параметрів і моделі забезпечення соціально-економічної безпеки необхідна відповідна методологічна основа, що дозволяє розкрити феномен безпеки в його структурній динаміці з обов'язковим урахуванням процесів дисипації, флуктуації і бифуркації [7].

Державно-правове забезпечення соціально-економічної безпеки може аналізуватися з позиції протиставлення рівноважного стану системи її структурних змін з присутністю суперечностей – загроз (як в явній, так і у латентній формі). Методологічну цінність у вивченні антиномій подібного порядку підсилює синергетичний науковий напрям. З точки зору В. Соловиха та ін. [7], застосування синергетичної парадигми до аналізу питань, безпосередньо пов'язаних із забезпеченням безпеки, у т. ч. соціально-економічної, у достатній мірі відповідає сучасним реаліям.

Виходячи з синергетичного підходу, модель забезпечення соціально-економічної безпеки може бути визначена:

– по-перше, як відтворення і підтримка динамічно стійкого стану щодо різного роду загроз і викликів;

– по-друге, як діяльність, спрямована на захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, які гарантують можливість стабільного всебічного прогресу суспільства і громадян.

Зазначимо, що у силу відкритості системи забезпечення соціально-економічної безпеки, активної взаємодії її із зовнішнім середовищем, стан стаціонарності, стійкої рівноваги, їй не властивий. Справа у тому, що безпеці за своєю природою притаманний стан динамічної (нестійкої) рівноваги, за якої відбувається трансформація параметрів системи, у т. ч. з огляду на неконтрольований розвиток загрозоутворюючих факторів; це тягне за собою подальші зміни в усій сукупності елементів, зокрема моделі щодо її підтримки. Не викликає сумніву те, що синергетичний потенціал державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки сконцентрований у державі як суб'єкті управління, синергетичний заряд якого обумовлений цілями інтеграції. Слід зауважити, що ряд наявних проблем соціально-економічної безпеки може бути обумовлений не цілком коректним розумінням сутності держави. Справа у тому, що у вітчизняному науковому мисленні [1] досі превалює підхід, за якого державу ототожнюють або зі знаряддям (машиною) панівного класу, або з поведінкою і діями керівної ланки державного апарату (можновладців). З огляду на це Г. Атаманчук [1] дійшов дуже важливого висновку, згідно з яким відчуження останніх від суспільства екстраполюється на державу, і воно теж у свідомості всіх стає самодостатнім без суспільства і багатьох структур, які його складають.

Складність, багатогранність і поліфункціональність системи забезпечення соціально-економічної безпеки утворюють зв'язок з міждисциплінарними методами ситуаційного аналізу та імітаційного моделювання, потенціал якого дає можливість не тільки виявити пріоритети цілей і спрямованості діяльності щодо забезпечення такої безпеки на різних рівнях, а й сприяє формуванню цілісної концепції державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки. Як зазначає В. Єлагін [5], принцип моделювання передбачає дослідження реальних систем і процесів різної природи, виділення ієрархії підсистем та їх взаємозв'язків, параметрів елементів системи, їх логічних і функціональних відносин, облік обмежень.

На наше переконання, *функціональна модель державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки* передбачає

конкретизацію таких її системоутворюючих ознак (курсив наш – Є.О.):

- на правах підсистеми вона забезпечує функціонування системи більш високого рівня – правового забезпечення соціально-економічної безпеки, що містить підсистеми міжнародно-правового, конституційно-правового, фінансово-правового, цивільно-правового та інших видів забезпечення безпеки держави;

- має ряд особливостей, що відрізняють її від інших моделей державно-правового забезпечення безпеки держави, детермінованих специфікою правового регулювання і розкритих в інших наукових публікаціях [3];

- має самостійну субстратну (адміністративно-правові норми); організаційну (системи державних органів спеціальної компетенції); функціональну (реалізує регулятивну і контрольну функції) і субстанціальну (сукупність охоронюваних національних інтересів держави) складові;

- функціонує за допомогою вчинення повсякденної й оперативної впорядкованої виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів;

- має ознаки адаптивності до змін об'єктивної реальності і стійкості (консерватизму) до детермінуючих впливів суб'єктивного характеру;

- візуалізується у вигляді державно-правових відносин за участю певного кола суб'єктів, що виникають у процесі, та з приводу застосування ними адміністративно-правових методів регулювання відносин, що виникають у сфері соціально-економічної безпеки.

Сукупність викладеного вище підтверджує обґрунтованість застосування синергетичного підходу до дослідження моделі державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки України. На цій підставі слід констатувати, що забезпечення такої безпеки являє собою не статичний стан, а динамічний процес, у силу того, що статичний стан має на меті підтримку стабільності при всіх інших рівних умовах. Однак не всі елементи соціально-економічної безпеки передбачувані, зокрема «плаваючий» курс валют тощо.

Таким чином, підтримка соціально-економічної безпеки є динамічним процесом, на який впливають сучасні тенденції розвитку українського суспільства, яке відбувається у межах певної моделі з метою забезпечення виникнення суб'єктно-об'єктних відносин.

Межі та відносини між рівнями забезпечення соціально-економічної безпеки є рухливими. Організовані вони за принципом зворотного зв'язку, у результаті якого діяль-

ність практично всіх суб'єктів у даній моделі включені динамічна взаємодія, і, у силу того, що цілі, завдання, потреби і мотиви суб'єктів різних рівнів системи можуть збігатися, але можуть і вступати у суперечність.

Функціонування державно-правової моделі забезпечення соціально-економічної безпеки на кожному рівні і при здійсненні взаємодії, організованому за принципом зворотного зв'язку, передбачає реалізацію процесів *інтегріоризації, сигніфікації, і*, що дуже важливо, *уніфікації* (курсив наш – Є.О.). У межах цього дослідження звернуто увагу на особливу значущість синергетичних ефектів при використанні різноманітних механізмів взаємодії суб'єктів забезпечення соціально-економічної безпеки з метою забезпечення *уніфікації* застосування засобів і методів державного впливу у цій сфері.

З позицій синергетичного підходу можемо наполягати, що державно-правовій моделі забезпечення соціально-економічної безпеки властива така ознака, як *дисипативність*, що безпосередньо пов'язана з певним порушенням упорядкованості у ній (курсив наш – Є.О.). Очевидно, що ряд класичних підходів одновимірному регулюванню суспільних відносин у сфері забезпечення соціально-економічної безпеки певною мірою втрачає актуальність у зв'язку зі зменшенням ефективності правового впливу. Це, у свою чергу, зумовлює імператив звернення до принципово нових методологічних засад, у тому числі і до методології синергетики.

Вітчизняне законодавство, зберігаючи вірність традиції і «жорстким» принципам упорядкування суспільних відносин, на даний час проявляє певну «слабкість» при вирішенні задач щодо врегулювання виникаючих суперечливих моментів у соціально-економічній сфері. Правові відносини у системному відношенні «людина – суспільство – держава» стають аморфними, піддаються руйнівному впливу корупції та інших патологічних девіацій.

Отже, можемо зазначити, що синергетичний ефект відіграє важливу роль у дослідженні механізму державного управління соціально-економічною безпекою. Одним із його проявів є домінування організаційно-управлінського впливу елементів зазначеного механізму щодо результатів впливу останніх у разі їх автономного функціонування.

Формування нової української ідентичності корелює у часових межах із сучасним етапом глобалізації, який, безсумнівно, робить істотний вплив на процес (модель) забезпечення як національної, так і соціально-економічної безпеки в Україні. Однак поряд з позитивними

змiнами, глобалiзацiя певною мiрою сприяла посиленню уразливостi нашої держави в економiчнiй, соцiальнiй та фiнансовiй сферах. Свiдченнями висловленої тези можуть служити такі факти: 1) глобальна фiнансово-економiчна криза (2008 – 2010 рр.); 2) екологiчні проблеми; 3) тероризм i наркобiзнес; нелегальна мiграцiя; 4) масовi захворювання; 5) проблеми, пов'язанi з iнформацiйною та телекомунiкацiйною безпекою; 6) важливи питання збереження нацiонально-культурної iдентичностi тощо.

Вищевказанi тенденцiї i процеси сформували передумови формування принципово нових методологiчних пiдстав для визначення моделi забезпечення соцiально-економiчної безпеки. Поняття «економiчна безпека» на сучасному етапi глобалiзацiї набуває унiверсального (або iншими словами, «загальносвiтового») характеру. Вона пiдкреслює, що такі проблеми можуть мати вiдношення до конкретних держав. Справа полягає не у тому, щоб iгнорувати розумiння соцiально-економiчної безпеки, яке пiдтверджено досвiдом або умовами iнших держав i суспiльств. Бiльш важливим є те, що при аналізi поняття моделi забезпечення соцiально-економiчної безпеки, вельми загрозливим є не врахування зовнiшнього середовища та впливу глобалiзацiї. Iнакше такий аналіз може бути дуже далеким вiд реалiй сучасного життя.

На цiй пiдставi важливо пiдкреслити, що рiвень органiзацiї забезпечення нацiональної безпеки у зв'язку з протiкаючими процесами глобалiзацiї все бiльше набуває умовний характер i загрози соцiально-економiчнiй безпецi у рiвнiй мiрi актуальнi як для окремого рeгiону, окремої держави, так i для свiтової спiльноти. Викладене вище детермiнує нагальну потребу враховувати при дослiдженнi специфики державно-правового регулювання соцiально-економiчної безпеки не тiльки свiтовий досвiд її регулювання, а й взаємозв'язок всiх рiвнiв органiзацiйних структур, якi її забезпечують.

Отже, необхiднiсть конкретизацiї методологiчних основ державно-правової моделi забезпечення соцiально-економiчної безпеки обумовлена тим, що адекватне осмислення соцiально-економiчних, полiтичних культурних змiн, ефективнi дослiдження нових реалiй у життi суспiльства визначили фундаментальну модифiкацiю системи теоретичних уявлень i

методiв державного впливу, формування мiждисциплiнарних наук тощо.

Висновки. На наш погляд, формування ефективної моделi забезпечення соцiально-економiчної безпеки держави, зокрема України, повинно вiдбуватися за допомогою таких технiко-правових засобiв: 1) рецепцiї; 2) унiфікацiї; 3) гармонiзацiї; 4) iмплементацiї. Їх застосування передбачає врахування такої ознаки моделi забезпечення соцiально-економiчної безпеки, як дисипативнiсть. Крім того, установлено, що модель забезпечення соцiально-економiчної безпеки України вiдзначається динамiчностю реагування на сучаснi виклики та загрози.

Зазначено, що переважна бiльшiсть глобальних процесiв, що конституюють новi способи комунiкацiй i дiяльностi, у тому числi щодо забезпечення соцiально-економiчної безпеки, допускають формування та правове оформлення нових вiдносин, а також iнститутiв у системi державного управлiння у цiй сферi, що вимагає вирiшення гносеологiчно складних фундаментальних завдань i методологiчних пiдходiв.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атаманчук Г. Система государственного и муниципального управления. Москва: Омега-Л, 2010. 525 с.
2. Домбровська С.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Лукиша Р.Т., Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків. Харків: НУЦЗУ, 2018. 216 с.
3. Євсюков О.П. Концепція уніфікації державних механізмів щодо забезпечення соціально-економічної безпеки України. Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»). 2018. № 1 (8). С. 124–130.
4. Євсюков О.П. Роль адвокаційності в організаційному механізмі державного управління у сфері соціально-економічної безпеки. Право та державне управління. 2018. URL: <http://pdu-journal.kpu.zp.ua/>.
5. Єлагін В.П. Моделювання процесів синергетичної взаємодії головних інститутів. Державне будівництво. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2011_2_56.
6. Помаза-пономаренко А.Л. Державне управління територією та регіоном у сучасних умовах: особливості диференціації. Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління». 2015. № 1 (12). С. 102–107.
7. Солових В. Синергетична модель державного управління. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 1. С. 3–8.